

СЕКЦІЯ 3 КРИМІНАЛЬНЕ ПРАВО ТА КРИМІНОЛОГІЯ; КРИМІНАЛЬНО-ВИКОНАВЧЕ ПРАВО

УДК [316.627+316.61]:343.81

DOI <https://doi.org/10.32999/ksu2307-8049/2023-6-3>

ФОРМУВАННЯ ТА РЕАЛІЗАЦІЇ ПРОГРАМ ВИПРАВЛЕННЯ ТА РЕСОЦІАЛІЗАЦІЇ ЗАСУДЖЕНИХ В МІСЦЯХ НЕСВОБОДИ УКРАЇНИ

Долгов Антон Геннадійович,
старший викладач кафедри цивільного та кримінального права і процесу
Чорноморського національного університету імені Петра Могили, адвокат
advokat_dolgov_anton@ukr.net
orcid.org/0000-0002-0305-363X

Мета статті – дослідження особливостей формування та реалізації програм виправлення та ресоціалізації засуджених. *Методи*. Методологічну основу дослідження становлять загальнонаукові та спеціально-правові методи наукового дослідження, зокрема діалектичний метод, системний аналіз, теоретичне узагальнення, порівняльно-правовий метод.

Результатами цієї діяльності є такі висновки. Одним із пріоритетних завдань пенітенціарної служби України є виправлення та ресоціалізація засуджених (відновлення їх соціального статусу правослужного члена суспільства з соціально-прийнятною моделлю поведінки) для досягнення мети якої формуються та реалізуються спеціальні програми виправлення та ресоціалізації засуджених. Програм виправлення та ресоціалізації засуджених здійснюються на державному та/або місцевому рівні, за участі інституційних складових громадянського суспільства, міжнародних організацій та країн-донорів. Пенітенціарні системи зарубіжних країн визначає основними сферами виправлення та ресоціалізації засуджених наступні: соціальна робота із засудженими, загальноосвітня та професійна підготовка, психологічна підтримка, продуктивна праця, відновлення соціальних зв'язків. Прикладами програм виправлення та ресоціалізації засуджених у зарубіжних країнах є: Prison Entrepreneurship Program, Bard Prison Initiative Prisoners' Education Trust, Swedish Prison and Probation Service Programs та ін.

Законодавство України до програм виправлення та ресоціалізації засуджених відносить «програм диференційованого виховного впливу на засуджених», які поділяються на такі види, як загальновиховні та корекційні програми. Програми виправлення та ресоціалізації засуджених в Україні реалізуються в наступних сферах: освіта (в т.ч. професійна та правова); духовне відродження; творчість; спорт та фізкультура; подолання алкогольної та наркотичної залежності; підготовка до звільнення та формування життєвих навичок. Формування та реалізація програм виправлення та ресоціалізації засуджених в Україні має ряд недоліків, подолання яких вбачається у інтеграції позитивного зарубіжного досвіду в даній сфері з урахуванням особливостей української пенітенціарної системи, її матеріально-фінансового забезпечення, підготовки відповідних фахівців та активної взаємодії з недержавними організаціями та установами.

Ключеві слова: виправлення засуджених, ресоціалізація засуджених, програми виправлення і ресоціалізації, пенітенціарна система, виконання кримінальних покарань, місця несвободи.

FORMATION AND IMPLEMENTATION OF CORRECTIONAL AND RESOCIALIZATION PROGRAMS FOR CONVICTS IN PLACES OF IMPRISONMENT IN UKRAINE

Dolhov Anton Gennadiyovych
senior lecturer of the Department of Civil and Criminal Law and Procedure,
Black Sea National University named after Petro Mohyla, lawyer
orcid.org/0000-0002-0305-363X
advokat_dolgov_anton@ukr.net

The purpose of the article is to study the peculiarities of the formation and implementation of programs of correction and resocialization of convicts. Methods. The methodological basis of the research is general scientific and special legal methods of scientific research, in particular dialectical method, system analysis, theoretical generalization, comparative legal method.

The results of this activity are the following conclusions. One of the priority tasks of the penitentiary service of Ukraine is the correction and resocialization of convicts (restoration of their social status as

a law-abiding member of society with a socially acceptable model of behavior), to achieve the goal of which special programs of correction and resocialization of convicts are formed and implemented. Programs of correction and resocialization of convicts are carried out at the state and/or local level, with the participation of institutional components of civil society, international organizations and donor countries. Penitentiary systems of foreign countries define the following as the main areas of correction and resocialization of convicts: social work with convicts, general education and professional training, psychological support, productive work, restoration of social ties. Examples of programs for the correction and resocialization of convicts in foreign countries are: Prison Entrepreneurship Program, Bard Prison Initiative Prisoners' Education Trust, Swedish Prison and Probation Service Programs, etc. The legislation of Ukraine refers to programs of correction and resocialization of convicts as "programs of differentiated educational impact on convicts", which are divided into such types as general education and correctional programs. Programs of correction and resocialization of convicts in Ukraine are implemented in the following areas: education (including professional and legal); spiritual rebirth; art; sports and physical education; overcoming alcohol and drug addiction; preparation for release and formation of life skills. The formation and implementation of programs for the correction and resocialization of convicts in Ukraine has a number of shortcomings, the overcoming of which can be seen in the integration of positive foreign experience in this field, taking into account the peculiarities of the Ukrainian penitentiary system, its material and financial support, training of relevant specialists and active interaction with non-governmental organizations and institutions.

Key words: *correction of convicts, resocialization of convicts, programs of correction and resocialization, penitentiary system, execution of criminal punishments, places of imprisonment.*

Вступ. Виправлення засуджених осіб – це процес або заходи, спрямовані на реабілітацію, ресоціалізацію або виправлення людей, які були засуджені за вчинення правопорушень або злочинів. Ці заходи можуть включати навчання, професійну підготовку, психологічну підтримку, програми соціальної адаптації та інші дії, спрямовані на покращення їхнього життя та уникнення повторного вчинення злочинів. Ресоціалізація – це процес адаптації особи до нових соціальних умов, установа або переосмислення її соціальних ролей і статусів. Цей термін використовується для опису змін у поведінці, цінностях, навичках та інших аспектах життя особи під впливом соціального середовища. Ресоціалізація може відбуватися в різних контекстах, таких як покарання в системі в'язниць, виховання в дитячих будинках, вихід на пенсію, переїзд в іншу країну та події, які змінюють умови життя особи. Цей процес може бути складним, оскільки він вимагає пристосування до нових вимог і взаємодії з новими людьми та соціальними структурами. Ресоціалізація – це позитивне соціальне явище, яке сприяє відновленню особи як повноправного, активного члена суспільства, адаптації особи до нового оточення, її успішному функціонуванню у суспільстві. Тому серед пріоритетних завдань пенітенціарної служби України можна відзначити виправлення та ресоціалізацію засуджених як відновлення їхнього соціального статусу правослухняного члена суспільства із соціальноприйнятною моделлю поведінки. Окреме значення для досягнення цього завдання мають спеціальні програми виправлення та ресоціалізації засуджених, які формуються та реалізуються на державному та/або місцевому рівнях за участі інституційних складників громадянського суспільства, міжнародних організацій та країн-донорів. Питання важливості виправлення та ресоціалізації засуджених заходить своє відображення у різних програмах, зокрема у Програмі організаційно-практичних заходів щодо комплексної підтримки державної установи «Хмельницький слідчий ізолятор» на 2021–2025 рр. визначено, що ресоціалізація –

«це один із головних засобів попередження рецидиву і нейтралізації інших негативних наслідків позбавлення волі. Необхідність соціальної реінтеграції засуджених покладає на суспільство додаткові обов'язки, проте тільки такможна попередити повторне вчинення злочинів звільненими особами. Тому дуже важливо на суспільному рівні створити систему контролю, піклування, благодійності і меценатства. Кримінально-виконавча опіка осіб, звільнених із місць позбавлення волі, є вимушеною, але необхідною мірою для адаптації до життя в умовах волі» (Хмельницька міська рада, 2021).

Мета статті – дослідження особливостей формування та реалізації програм виправлення та ресоціалізації засуджених.

Методологічну основу дослідження становлять загальнонаукові та спеціально-правові методи наукового дослідження, зокрема діалектичний метод, системний аналіз, теоретичне узагальнення, порівняльно-правовий метод.

1. Сутність поняття «виправлення засуджених» та «ресоціалізація засуджених»

Нормативно-правове закріплення поняття «виправлення засуджених» та «ресоціалізація засуджених» визначено у ст. 6 Кримінально-виконавчого кодексу України:

– «виправлення засудженого – процес позитивних змін, які відбуваються в його особистості та створюють у нього готовність до самокерованої правослухняної поведінки» (Верховна Рада України, 2003);

– «ресоціалізація – свідоме відновлення засудженого у соціальному статусі повноправного члена суспільства; повернення його до самостійного загальноприйнятого соціально-нормативного життя в суспільстві» (Верховна Рада України, 2003).

Ресоціалізація засуджених – це комплекс заходів впливу (організаційних, виховних, психологічних, правових та ін.) на засудженого на різних етапах відбуття ним кримінального покарання та після звільнення від відбуття з метою повернення його до суспільноприйнятого способу життя. Такий вплив на засудженого орієнтований на збереження

його здоров'я та гідності, мінімізацію негативного впливу позбавлення волі на особу засудженого, формування у засудженого відчуття самовідповідальності та навичок, які сприяють реінтегруванню його у суспільне життя.

Пенітенціарна педагогіка визначає два види ресоціалізації засуджених:

1. Пенітенціарна ресоціалізація спрямована на формування у засудженого законослухняної поведінки в період перебування його у виправних установах, забезпечення засудженому можливості успішного входження в суспільство після визначеного строку покарання, зниження ризику повторного вчинення злочинів у майбутньому. Пенітенціарна ресоціалізація може включати такі елементи: професійну підготовку та навчання, соціальну реабілітацію, психологічну підтримку, профілактику рецидивів тощо. Пенітенціарна ресоціалізація виступає передумовою постпенітенціарної ресоціалізації.

2. Постпенітенціарна ресоціалізація – це процес ресоціалізації засудженого після звільнення його з місця позбавлення волі. Даний вид ресоціалізації має на меті трудове та побутове влаштування осіб, які відбули покарання у місцях позбавлення волі, відновлення їхніх соціальних зв'язків, соціальну реабілітацію, відновлення соціального статусу та формування навичок самостійного життя. Постпенітенціарна ресоціалізація може включати такі елементи: навчання на різноманітних освітніх курсах, можливість отримати вищу або додаткову освіту, сприяння працевлаштуванню, психологічну та соціальну підтримку (доступ до соціальних служб, участь у групах підтримки, участь у програмах соціальної адаптації, підтримку у відновленні сімейних відносин тощо), правову підтримку, підтримку у житловому питанні та ін.

2. Програми виправлення та ресоціалізації засуджених у зарубіжних країнах

Пенітенціарні системи зарубіжних країн визначають основними сферами виправлення та ресоціалізації засуджених такі: соціальну роботу із засудженими, загальноосвітню та професійну підготовку, психологічну підтримку, продуктивну працю. Зокрема, право на освіту засудженим передбачено Європейськими пенітенціарними правилами: «Кожна пенітенціарна установа мусить прагнути надати всім ув'язненим доступ до освітніх програм, які повинні бути максимально всебічними та відповідати індивідуальним потребам ув'язнених та їхнім прагненням» (п. 28.1.) (Рада Європи, 1987). Середосвітніх програм для засуджених слід виділити програми вирівнювання для осіб із неповною середньою освітою, програми формування навичок безперервної освіти та програми набуття практичних навичок (автор невідомий, 2020). Окрім того, програми виправлення та ресоціалізації засуджених передбачають навчання за програмами вищої освіти, програмами професійного навчання, участь у промисловому та сільськогосподарському виробництві, програми індивідуальної та групової роботи з психологами з метою набуття соціально прийнятних навичок, умінь та знань, необхідних засудженим після звільнення.

В окремих європейських країнах програми виправлення та ресоціалізації засуджених відзначаються такими особливостями:

– програми виправлення та ресоціалізації засуджених є індивідуально орієнтованими та дають змогу отримувати освіту або працювати за межами установи відбуття покарання з метою максимального збереження особи засудженого (наприклад, такі програми впроваджено у Фінляндії);

– окремі категорії засуджених мають право під час отримання професійної освіти на додаткові пільги, наприклад щоденне відвідування тренажерного залу, користування бібліотекою тощо (програма виправлення та ресоціалізації для засуджених жінок у Польщі);

– 20% засуджених навчаються за програмами закладів вищої освіти (Норвегія) (автор невідомий, 2020);

– групові програми самообслуговування, спрямовані на розвиток особистої відповідальності (Нідерланди);

– програми підтримки особистих та сімейних зв'язків засуджених, зокрема створення на території пенітенціарних установ спеціальних будинків для короткотермінового проживання засудженими разом із членами сім'ї (окремі країни Східної Європи, Канада, США, Індія та ін.) тощо.

Окреме значення для виправлення та ресоціалізації засуджених мають програми пенітенціарної відпустки, вільних днів або годин (т.зв. «поступове звільнення») перед звільненням із місць позбавлення волі для вирішення питань працевлаштування, пошуку житла, отримання документів, відвідування сім'ї, здійснення візиту до банківської установи тощо (Канада, Норвегія та ін.). Даний вид програм виправлення та ресоціалізації засуджених допомагає особам поетапно готуватися до повернення у суспільство після звільнення та спрямований на зменшення ризику рецидиву злочиніві полегшення процесу реінтеграції у суспільстві.

Отже, у багатьох країнах світу на державному рівні формуються та реалізуються різні програми виправлення та ресоціалізації засуджених, наприклад:

– США: Prison Entrepreneurship Program (програма, що пропонує бізнес-освіту та підтримку для засуджених із метою розвитку їхніх підприємницьких навичок), Bard Prison Initiative (засудженим надається можливість отримати вищу освіту у в'язниці, пропонуючи гуманітарні курси);

– Велика Британія: Prisoners' Education Trust (фінансування освітніх програм для засуджених);

– Швеція: Swedish Prison and Probation Service Programs (реалізовує програми виправлення та ресоціалізації та освіти засуджених);

– Нідерланди: De Nieuwe Toekomst (TheNewFuture) (програма, яка допомагає виправленню та ресоціалізації засуджених);

– Австралія: The Right Step (сприяє освіті та працевлаштуванню засуджених).

Формування та реалізація програм виправлення та ресоціалізації засуджених у зарубіж-

них країнах здійснюється за участі органів пробації, релігійних організацій, муніципалітетів, місцевих спільнот, неурядових та громадських організацій тощо.

3. Програми виправлення та ресоціалізації засуджених в Україні

В Україні відповідно до Наказу Міністерства юстиції «Про затвердження Порядку розроблення, реалізації та оцінки результатів проходження програм диференційованого виховного впливу на засуджених» (№ 39992/5 від 08.11.21) затверджено «механізм розроблення, реалізації та оцінки результатів проходження програм диференційованого виховного впливу на засуджених до позбавлення волі» (Міністерство юстиції України, 2021).

Пп. 2 п. 1 Порядку розроблення, реалізації та оцінки результатів проходження програм диференційованого виховного впливу на засуджених закріплює таке поняття програми диференційованого виховного впливу: «Це комплекс структурованих заходів, спрямований на створення умов для виправлення та ресоціалізації засуджених, мінімізацію їхніх криміногенних потреб з урахуванням оцінки ризиків учинення повторного кримінального правопорушення та формування у засуджених навичок, необхідних для успішного виправлення та ресоціалізації, запобігання вчиненню ними нових кримінальних правопорушень, а також підготовки до звільнення» (Міністерство юстиції України, 2021).

Законодавство виділяє два види програми диференційованого виховного впливу на засуджених:

1) загальновиховні програми диференційованого виховного впливу на засуджених, метою яких є вплив на рівень вмотивованості засуджених, формування у них просоціальних цінностей, установок та потреб для успішної виправлення та ресоціалізації. Даний вид програм включає у себе освітні та правоосвітні теми, спорт, фізкультуру, творчість, духовне відродження, підготовку до звільнення;

2) корекційні програми диференційованого виховного впливу на засуджених, метою яких є корекція негативних поведінкових проявів у засуджених, профілактика повторних кримінальних правопорушень, підготовка до соціально прийнятого життя у суспільстві. Даний вид програм спрямований на профілактику зловживання алкогольними та наркотичними речовинами, формування життєвих навичок ефективного спілкування, відновлення соціальних зв'язків, пошуку роботи та житла тощо (Міністерство юстиції України, 2021).

Формування та реалізація програм диференційованого виховного впливу на засуджених ґрунтуються на низці принципів: використання нових, доказових методик і ефективних прийомів та інструментів; відповідність програм потребам засуджених та врахування їхніх індивідуальних особливостей. Програма формується за участі робочої групи, до якої входять представники Департаменту з питань виконання кримінальних покарань, представники виконавчих органів, громадських та благодійних організацій, представники міжнародних організацій, країн-донорів та ін. Структурними елементами програми

диференційованого виховного впливу на засуджених є: мета, завдання та характеристика програми, інформація щодо набуття засудженими навичок у результаті проходження програми, перелік ресурсів, зміст заходів, алгоритм реалізації програми, інструменти моніторингу та оцінки результатів, опис методологічних засад, тематика занять, посібник. Програма диференційованого виховного впливу на засуджених обов'язково повинна пройти апробацію не менше ніж у п'яти установах різних рівнів безпеки та територіального розташування, за участі різноманітних категорій засуджених та протягом шести місяців (Міністерство юстиції України, 2021).

Оцінка ефективності програм диференційованого виховного впливу на засуджених здійснюється за таким алгоритмом: оцінка знань, установок та навичок засудженого до та після проходження програми. Результати такої оцінки впливають на визначення ступеня ефективності програми, необхідності внесення змін до неї або скасування програми.

Відповідно до Наказу Міністерства юстиції України «Про затвердження положень про програми диференційованого виховного впливу на засуджених» від 16.05.2016 № 1418/5, затверджено програми диференційованого виховного впливу на засуджених у сфері: освіти, у тому числі з метою отримання професії та правової освіти; духовного відродження; творчості; спорту та фізкультури; подолання алкогольної та наркотичної залежності; підготовки до звільнення та формування життєвих навичок (Міністерство юстиції України, 2016).

Реалізація програми диференційованого виховного впливу на засуджених здійснюється співробітниками соціально-психологічної служби виправної установи з відповідним рівнем кваліфікації. Окрім того, у реалізації програм виправлення та ресоціалізації засуджених можуть брати участь освітні установи, міжнародні організації, громадські об'єднання, релігійні організації, групи взаємопідтримки, благодійні організації, підприємства та ін.

Наприклад, за умови взаємодії з релігійними організаціями в Україні реалізовується програма «Духовне відродження», метою якої є «формування у засуджених зрілої морально-етичної свідомості, каяття у скоєному злочині» (Міністерство юстиції України, 2016). У межах реалізації даної програм було впроваджено психокорекційну програму формування православних цінностей у засуджених на базі Державної установи «Білоцерківська виправна колонія № 35» за участі в'язничних капеланів – священнослужителів Української православної церкви (Бойко-Бузиль, Супрун, Пахомов, 2021).

Досліджуючи питання ефективності реалізації програм виправлення та ресоціалізації засуджених в Україні, слід відзначити низку недоліків. Зокрема:

- недостатність фінансування та відсутність розвинутої інфраструктури пенітенціарної системи;
- засуджені часто мають обмежений доступ до освіти та можливостей для розвитку професійних навичок за вибором;

- неврахування гендерних особливостей засуджених жінок під час формування і реалізації програм виправлення та ресоціалізації засуджених;
- низька ефективність реабілітаційних заходів;
- проблеми з працевлаштуванням засуджених після звільнення з місць відбуття покарання;
- недостатній рівень сприяння забезпеченню житлових умов та підтримки в перехідний період після звільнення та ін.

Висновки. Одним із пріоритетних завдань пенітенціарної служби України є виправлення та ресоціалізація засуджених – відновлення їхнього соціального статусу правослужного члена суспільства із соціальноприйнятною моделлю поведінки. Окреме значення для досягнення цього завдання мають спеціальні програми виправлення та ресоціалізації засуджених, які формуються і реалізуються на державному та/або місцевому рівнях за участі інституційних складників громадянського суспільства, міжнародних організацій та країн-донорів. Пенітенціарна педагогіка визначає два види ресоціалізації засуджених: пенітенціарну та пост пенітенціарну ресоціалізацію.

Пенітенціарні системи зарубіжних країн визначають основними сферами виправлення та ресоціалізації засуджених соціальну роботу із засудженими, загальноосвітню та професійну підготовку, психологічну підтримку, продуктивну працю, відновлення соціальних зв'язків (наприклад, Prison Entrepreneurship Program, Bard Prison Initiative Prisoners' Education Trust, Swedish Prison and Probation Service Programs та ін.).

Законодавство України до програм виправлення та ресоціалізації засуджених відносить «програми диференційованого виховного впливу на засуджених», які поділяються на такі види, як загальновиховні та корекційні програми, та реалізуються в таких сферах, як освіта, утому числі з метою отримання професії та правової освіти; духовне відродження; творчість; спорт та фізкультура; подолання алкогольної та наркотичної залежності; підготовка до звільнення та формування життєвих навичок. Формування та реалізація програм виправлення та ресоціалізації засуджених в Україні мають низку недоліків, подолання яких убачається в інтеграції позитивного зарубіжного досвіду у даній сфері з урахуванням особливостей української пенітенціарної системи, її матеріально-фінансового забезпечення, підготовки відповідних фахівців та активної взаємодії з недержавними організаціями та установами.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Програма організаційно-практичних заходів щодо комплексної підтримки державної установи «Хмельницький слідчий ізолятор» на 2021–2025 роки. URL: <https://www.khm.gov.ua/uk/content/pro-zatverdzhennya-programy-organizaciy-no-praktychnyh-zahodiv-shchodo-kompleksnoyi-0> (дата звернення: 11.11.23).
2. Кримінально-виконавчий кодекс від 11.07.2003 № 1129-IV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/>

1129-15?find=1&text=%D1%80%D0%B5%D1%81%D0%BE%D1%86%D1%96%D0%B0%D0%BB%D1%96%D0%B7%D0%B0%D1%86%D1%96%D1%8F#w1_1 (дата звернення: 12.11.23).

3. Європейські пенітенціарні (в'язничні) правила: Рекомендації Ради Європи від 12.02.1987. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_032#Text (дата звернення: 04.11.23).

4. Інноваційні методики ресоціалізації осіб, які готуються до виходу місць позбавлення волі. URL: <https://vipsoft.blob.core.windows.net/contest/9ed53ee06385456413d03f471d60592d.pdf> (дата звернення: 08.11.23).

5. Про затвердження Порядку розроблення, реалізації та оцінки результатів проходження програм диференційованого виховного впливу на засуджених: Наказ Міністерства юстиції № 39992/5 від 08.11.21. URL: <https://ips.ligazakon.net/document/RE37075?an=18> (дата звернення: 01.11.23).

6. Про затвердження положень про програми диференційованого виховного впливу на засуджених: Наказ Міністерства юстиції України від 16.05.2016 № 1418/5. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0727-16#n2> (дата звернення: 10.11.23).

7. Положення про програму диференційованого виховного впливу на засуджених «Духовне відродження»: Наказ Міністерства юстиції України від 17.05.2016 № 730/28860. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0730-16#n2> (дата звернення: 02.11.23).

8. Бойко-Бузь Ю.Ю., Супрун М.О., Пахомов І.В. Результати впровадження психокорекційної програми формування православних цінностей засуджених рецидивістів. *Духовність особистості: методологія, теорія і практика*. 2021. № 3(102). С. 27–36.

REFERENCES:

1. Prohrama orhanizatsiino-praktychnykh zakhodiv shchodo kompleksnoi pidtrymky derzhavnoi ustanovy «Khmelytskyi slidchiy izoliator» na 2021-2025 roky URL: <https://www.khm.gov.ua/uk/content/pro-zatverdzhennya-programy-organizaciy-no-praktychnyh-zahodiv-shchodo-kompleksnoyi-0> [in Ukrainian]
2. Kryminalno-vykonavchyi kodeks vid 11.07.2003 r. № 1129-IV URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1129-15?find=1&text=%D1%80%D0%B5%D1%81%D0%BE%D1%86%D1%96%D0%B0%D0%BB%D1%96%D0%B7%D0%B0%D1%86%D1%96%D1%8F#w1_1 [in Ukrainian]
3. Ievropeiski penitentsiarni (viaznychni) pravyla: Rekomendatsii Rady Yevropy vid 12.02.1987 r. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_032#Text Innovatsiini metodyky resotsializatsii osob, yaki hotuiutsia do vykhodu mistv pozbavleniya voli. URL: <https://vipsoft.blob.core.windows.net/contest/9ed53ee06385456413d03f471d60592d.pdf> [in Ukrainian]
4. Pro zatverdzhennia Poriadku rozroblennia, realizatsii ta otsinky rezultativ prokhodzhennia program dyferentsiiovanoho vykhovnoho vplyvu na zasudzhenykh: Nakaz Ministerstva yustytysii №39992/5 vid 08.11.21 r. URL: <https://ips.ligazakon.net/document/RE37075?an=18> [in Ukrainian]
5. Pro zatverdzhennia polozhen pro prohramy dyferentsiiovanoho vykhovnoho vplyvu na zasudzhenykh: nakaz Ministerstva yustytysii Ukrainy vid 16.05.2016 r. №1418/5 URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0727-16#n2> [in Ukrainian]
6. Polozhennia pro prohramu dyferentsiiovanoho vykhovnoho vplyvu na zasudzhenykh «Dukhovne vidrodzhennia»: Nakaz Ministerstva yustytysii Ukrainy vid 17.05.2016 № 730/28860 URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0730-16#n2> [in Ukrainian]
7. Boiko-Buzyl Yu.Iu., Suprun M.O., Pakhomov I.V. Rezultaty vprovadzhenia psikhokorektsiinoi prohramy formuvannia pravoslavnykh tsinnosti zasudzhenykh retsydyvistiv [The results of the implementation of the psychocorrective program for the formation of Orthodox values of convicted recidivists]. *Dukhovnist osobystosti: metodolohiia, teoriia i praktyka*. 3(102)-2021. S. 27-36. [in Ukrainian].

Стаття надійшла до редакції 15.01.2024
The article was received 15 January 2024